

Berriketan

Pío Baroja'k esan digu:

Etxe-barren itzalean arkitu dugu Baroja, bizkor, argi eta berriketazale.

Urteek etzekoi egin dute: lau urte auetan ez omen da ia kanpora irten. Orregatik edo, arriturik dago oraindik Madril'go gel-ditokian ikusi duen jendearen emanarekin. Txingurritegia zirudien noski.

Alako triste-antxa nabaitzen du bazterretan. Bai Bera'n ere, erriko jaietan bertan, zer dela-ta ezpadaki ere... Bearbada, eta gure aoz ari gera orain, kontrabandoak beeraldia duelako egun auetan.

Izketa nora gabe dabil, atzera eta aurrera. Orain 50 edo 60 urteko eliz-predikuetara jo dugu azkenean, eta Baroja'k badu zer esana gai orretaz. Arritzekoa dirudi, baiña ezta arritzeko. «El Globo»-n sermoi-kritika beti egiten zuten.

Ia galdetu genion zein dauzkan obetzat, orduko sermolariak ala gaurkoak. Baiña oraingo literaturari lotzen gatzaizkio.

—Beera dijoa 40 urte auetan. Frantzia'n eztago inor neurritz gaiñekorik. Joan den mendean, berriz, zenbat! Eta Ingalaterra'n, Rusia'n, Ipar-Amerika'n. Orain, eztago ezer. Italia'n, Papini'ren gisako jende kaxkar ta itxuragillea. Izengoitia daraman literatura ori erdipurdikoa izaten da. Idazle andiek, Cervantes batek esateko, etzuten orrelako txartelen bearrik. Europa'k, literaturan, beeraldia du; ala iruditzen zait beintzat. Zerbaitengatik izango da.

—Eta Espafia'n?

—Gauza berririk gutxi. Carmen Laforet'en lanak umekeri-an-

txa badute; ez tira ifloren barrena ifiarrosteko gai. Cela, berriz, ojulari ta zalaparteroa da. Bat aspertzen du orrek azkenean.

—Benavente?

—Bere izena, il orduko, desegiten asia da. Eta ori jendea liluratua zeukalarik. Beti aurren ageri zen Espafia'ko teatroan. Bazekien bere lanbidea, neri kursi xamarra iruditzen bazitzaidan ere. Gizon bezala, bazituen orrek ere... Nobel-saria eman, eta 4.000 libera ez gastatu nai Suezia'ra joateko.

—Zinema?

—Garai txarrean, zaartuxea, arrapatu ninduen. Azorin berriz zinema-zale amorratua biurtu zaigu. Nik eztiot zinemari deus ikusgarririk sumatzen.

—Ba aal da euskal-pinturarik?

—Eztut uste. Neretzat, pintura, joan den mendeko azken urteetako, frantses inpresionistena. Orduan ikusten ziren pinturak Paris'en. Merke baiño merkeago gaifera. Sisley'renak, esate baterako, 2.000 liberan bakoitza. Amar egunen buruan etorri, eta salgai oraindik. Emen Regoyos'ek bazuen zerbait barrenen. Bazituen ordea kalte egiten zioten gauzak. Metro ta erdi luzeko kuadroa, eta zeru-zerrenda mear bat besterik ez. Eta jendeari ez gustatzen ori. «Gizona, esaten nion, zeru gelago ikusten oitua daude». Euskal-errian etzuen aldekorik izan.

—Zuloaga'ren pinturek eta zuen, 98'koen, idaz-lanek ba aal dute zer ikusirik elkarrekin?

—Baldinbadute ere, nik ez tut garbi ikusten. Nik Zuloaga enizuten batere gogoko, agian pinturarekin zer ikusirik etzuen arrazoi batengatik. Zerbait izan nuen batean berarekin, beste nonbait esan izan dut... Erretratoa egin nai izan ziren gero.

—Ba aal da euskal-musikaririk?

—Ezterizkiot batasunik izan denik. Arako leengo bertsolari arek... Iparragirre'k, bazuen zerbait buruan.

—Zure gaztaroko musikoak?

—Chueca. Ezagutzen nuen franko; maiz joaten nintzaion ikustera. Berebizikoa zen izan ere, paregabea. Gizon xelebrea beste aldetik. Eri zegoen, diabetesekin. Etxeak, irugarren edo laugarren bizitza, orue bat zuen aldamenean. An jostatzen ari ziren mutikoei saski bat jeisten zien sokatik zintzilik, eta bi edo iru pezeta, goxoak erosteko. Gero jan egiten zituen. Izena, entzutea, etzitzaion batere ajola. Eta ura etorria... Arifa zen, nekerik gabe zetorkion kantua. Bretón, berriz, etzen agure aspergarri bat besterik.

—Zure gizaldiko idazleetan, Euskal-erritarrak?

—Enituen oso gogoko. Salaberria'k ezin zuen iflor ikusi. Bue-

no'k etzuen bekaitzik; ongi idazten zuen, argiro. Etzuen euskal-usai andirik. Maeztu arrunta zen zearo, nere ustez.

—Eta Unamuno?

—Eroxka, eta arroa, arrorik bada. Mundu zabalari itzegin, ustez, eta kanpokoek ez ezagutzen. Ta ura azken zoroa... Gauzak bere gogora eskuratuko zituelakoan zegoen, erria menderatua baitzeukan ustez. Arrokeriz eta beldurrez beterik, edozein gizon arruntek egingo zukeana etzuen jakin egiten. Erria bereganatuko zuela sinetsi, eta erria oso-osorik etsai biurtu; Salamanca'ko arriak ere kontra jeiki zitzaizkion. Etsita il zen, ori ikusirik.

—Zer egin du Donostia'k 70 urte auetan, galdu ala irabazi?

—Erosotasunean irabazi. Gogoa zabaldu bide zaio, agian, baiña eztu orain deus ikusgarririk. Erri on bat da, berexetasunik gabea. Donostia, egin den bezala, euskalduntasuna desegiteko tresna bat da. Bilbao, oraindik erdaldunago.

—Euskal-erria eta euskal-gauzak nola ikusten dituzu?

—Gogoko izan dut beti, urrutiko sorterri-miñak eraginda bezala, Euskal-erria eta euskaldun jendea, baiña batez ere base-erria. Bilbao'ko kaleak beste nonnaikoen antzekeak dira, eta zer ajola dio iñori asturiano edo gallego bat bezala mintzatzen den euskaldunak? Gauza oriek iltzen ari direla uste dut, ordea. Datorren mundua arruntagoa izango da, eta lelo berberak izango ditugu alde guzietan.

—Euskeraren etorkizuna?

—Atzeraka dabil, nora jorik eztuen erreka gisa. Suntsitu bearra da. 500 urtez edo iraungo du, baiña galduko da. Neke du izkuntza illun batek izkuntza argi bati gogor egiten. Duela 70 urte, etsia nago, geiago egiten zen euskeraz Donostia'ko kalean. 200 urte barru, eztu iñork egingo.

—Ezer egin bear ote genduke, gal eztedin?

—Ori barrenak eskatzen dio gizonari. Euskerak eztu ia ezertarako balio, ordea. Gauza bitxi bat bezala da, etxean gorde eta datozeinei erakusten zaien orietakoa. Nere iritziz, euskeraren agonia ikusi dugu, azkeneko 50 urteotan. Or geldituko da 100, 150, 200 urtez, jakintsuentzat. Latiñetiko erderak errazagoak dira. Iskillu eskasak ditu euskerak borrokarako.

—Onik aterako aal luke euskera agintarien laguntzak?

—Etzait iruditzen agintariek olakorik egin lezaketarik. Gogor egingo lieke jendeak agintariei, arriskua izanagatik, euskaltzale-tasunik baldinbalu. Euskaldunik asko da, euskeraz jakiniñik, egiten eztenik. Erri auetan ere aultzen ari da.

—Badirudi, alare, askoren gogoak aldatzen ari direla.

—Aldakuntza ori benetakoa den jakin bear, ala itzurakeri utsa. Ori jakiniaren gainean ongi dagoenak bakarrik esan dezake. Pizkunde antzeko zerbait, nik eztut ikusten.

—Joan den mendeko bi gerrateetan euskaldunik geienek karlistengana jo zuten. Zergatik ote?

—Apaizarengatik edo, familiarengatik edo. Apaizaren eta karlistaren ondoan, bizia garbiagoa izango zelako usteagatik edo. Nekazariak, alde guzietan, eztira berrizale. Frantsesek ere, luzaroan, gorroto izan zuten olaxe Errepublika.

Kanpora geranean. Iltzea»-ren sabel zabalean liburu, irudi, oroigarriak gelaz gela ikusi ondoren, mendien itzala luzatuxea da. Alzate'n barrena, eztugu Urtzi-Thor eta Lamien aztarnik sumatu. Odei arifnak, ordea, dantzan dabilta zeruan, Jaun'en garaletan bezala, eta ibaiaren ibillera ixilla lagun dugu luzaroan. Bidaso-alde onek garbi dauka azala oraindik, giza-erlauntz eta txingurritegirik gabe. Dituen atzerapideak ere utsak dira: euliak eta...

ADISKIDE BERRI

Galtzen ari ziran izkuntza askok luzatu dute bizia, iztunen gogoan aldatu dalako. Arriskuz betea dago orrexeagatik izkuntzen il berria zabaltzen dabiltzan profeten lanbidea.

U. Weinreich, "Languages in Contact".